

Het Dorshokje

Jan van Eck

Iedereen die wel eens door de Kraats komt ziet ongetwijfeld dit schuurtje. Het staat aan de Dijkgraaf bij de splitsing met de Dickensweg. Als je er langs komt, bekend of niet, op de een of andere manier wordt toch je aandacht een beetje naar het gebouwtje getrokken. Het is een ogenschijnlijk eenvoudig schuurtje dat niet alleen opvalt doordat het niet bij een boerderij staat, maar ook om de eenvoudige architectuur.

Ook valt het op omdat de afmetingen wat anders zijn dan je van een boerenschuurtje hier in de omgeving mag verwachten.

Wat is het, of eigenlijk wat was het? Voluit was het: De werktuigenberging van de Eerste Coöperatieve Dorschvereniging, gevestigd en kantoor houdend in Bennekom. Hier in de Kraats werd het al snel het dorshokje genoemd.

Het ontstaan van de dorschvereniging

Aan het einde van de 19e eeuw- begin 20e eeuw begon in Nederland de mechanisatie van de landbouw langzaam op gang te komen. Er werden oogstmachines, zoals maaimachines en dorsmachines, uitgevonden en ook de tractor deed zijn intrede. De boeren ontdekten dat deze machines hen enorm konden helpen, maar realiseerden zich ook dat de aanschaf vaak een grote

investering is die maar een paar dagen per jaar in gebruik is. Het gemeenschappelijk aanschaffen gaf iedereen de lusten maar verdeelde de lasten. Het financiële risico werd kleiner en de machines konden een veel langere periode door meer boeren gebruikt worden.

In 1915 besloten 18 boeren uit Bennekom om in coöperatief verband een vereniging op te richten om zo gezamenlijk een dorsmachine aan te kunnen schaffen.

De boeren zijn: Reijer van Steenbergen-Teuniszoon, Jan van Eck, Reijer Jochems, Willem van Steenbergen-Teuniszoon, Jacob van Steenbergen-Teuniszoon, Jochem van Steenbergen-Aartszoon, Elbartus Jochems, Aart van Steenbergen-Teuniszoon, Jacob Mander-sloot, Marinus van Steenbergen-Aartszoon, Hendrik van Steenbergen-Aartszoon, Gradus van Beek, Martijn Adams,

Traditioneel dorsen in 1935; de hele buurt hielp mee.

dat Reijer Jochemsen met een Van Steenbergens getrouwd is.

Ook opmerkelijk, adressen zoals we ze nu kennen een straat met huisnummer kenden ze toen nog niet. Om de verschillende Van Steenbergens uit elkaar te houden werd de voornaam van de stamvader vermeld.

Waarom een dorsmachine

Waarom een dorsmachine zult u misschien denken?

Geurt Achterstraat, Teunis van Steenbergens- Aartszoon, Meeuwis Bouw, Aart Borren en Jan van den Hoff.

Normaal is het niet interessant om zoveel namen te vermelden, maar uit deze lijst kun je wel opmaken dat met acht man de familie Van Steenbergens een behoorlijke plaats innam in het boerenleven van Bennekom. En dan ook nog te bedenken

In die tijd werd hier in de buurt als koren of graan vrijwel alleen rogge verbouwd. Van dit graan zijn de korrels of zaad het belangrijkste product, stro is eigenlijk maar een restproduct. In augustus werd de oogst gemaaid en naar binnen gebracht om goed te drogen. Hierna moest men de korrels uit de halmen zien te krijgen, wat een zeer arbeidsintensief karwei

is. Iedereen die op de vlegeldag wel eens naar het slaan met de vlegels op de halmen heeft gekeken, weet hoeveel arbeid er verricht moet worden voor een handje vol korenzaad. En dan moest daarna het kaf nog van het koren gescheiden worden, het stro afgevoerd, enzovoort. Een dorsmachine doet deze handelingen in één arbeidsgang. Er is wel behoorlijk wat personeel voor nodig om de dorsmachine optimaal te gebruiken maar als de machine eenmaal werkt, dan kan er in een dag tijd een hele schuur graan gedorst worden. Zo was per boerenbedrijf de dorsmachine vaak maar een dag aan het werk om de hele oogst van dat jaar te dorsen. Je begrijpt wel dat het een slechte investering is als de machine daarna het hele jaar niet meer gebruikt kan worden.

Het dorsen was een hele gebeurtenis. In de avonduren werd de dorsmachine van het erf van de ene boer naar dat van de andere boer gereden en klaar gemaakt voor het dorsen op de volgende dag. De volgende dag kwam het personeel. Een paar man behoorden bij de dorsmachine, zij kenden de mechanische werking en bediening van de dorsmachine en voor de rest hielp vaak de hele buurt mee. Zo waren er twee of drie man in de schuur om op te steken, een man of twee op de dorsmachine om in te voeren, een om het korenzaad in zakken te doen en af te wegen en een paar man voor het afvoeren van het gedorste strooi, een man of acht tot tien was er zo aan het werk. De hele dag werd er gedorst en tussen de middag werd door de boerin een stevige maaltijd op tafel gezet, en als het dorsen klaar was kwam meestal wel de fles jajem (jenever) op tafel. En dan moet je bedenken dat het dorsen alleen kan gebeuren bij droog

weer, dus als het regende dan ging het hele feest niet door en werd het uitgesteld tot een volgende dag. Een strakke planning wanneer er waar gedorst kon worden, kon je op zo'n manier niet maken. Maar als de oogst eenmaal binnen in de schuur lag dan kwam het dorsen niet op een weekje.

Oprichting van de Dorschvereniging

De eigenlijke oprichtingsvergadering was 31 mei 1915. Hier werden het voorlopige bestuur en directie gekozen en werd besloten tot het aankopen voor gezamenlijke rekening van een dorsmachine. Ook werden de statuten en het dorsreglement opgemaakt.

Het bestuur wordt gemachtigd:

- a. om een geldlening aan te gaan van ten hoogste f 4000,-- met een rente van ten hoogste 6% .
- b. voor het kopen van een dorsmachine en een Listermotor¹ met toebehoren van de Heeren Brinkman en Niemeijer uit Zutphen
- c. het kopen van een stuk grond voor deze schuur.
- d. het bouwen van een schuur.

Op 6 juli 1915 gingen de genoemde achtien boeren naar Café Bothof² om onder toezicht van Notaris Willem Frederik Jacob Fischer jr. te komen tot de oprichting van de "Eerste Coöperatieve Dorschvereniging". Waarom "Eerste" aan de naam toegevoegd wordt? Zou het vertrouwen uitstralen, of verwachtte men meerdere coöperaties in de buurt? Tot een tweede dorsvereniging is het nimmer gekomen, zodat we de oplossing van dit mysterie waarschijnlijk nooit te weten zullen komen.

Het doel van de vereniging is "Het aankopen voor gezamenlijke rekening van een of meer dorsmachines met toebehoren teneinde die bij de landbouwers leden of niet-leden der vereeniging in en uit de omgeving van Bennekom tegen een bij dorsreglement vast te stellen vergoeding ten gebruik te geven om daarmee hun koren te dorsen."

Wat dan gelijk opvalt in deze statuten is, dat men verder keek dan de directe leden. Ook andere landbouwers konden gebruik maken van de gezamenlijk aangeschafte machines.

De eerste aanschaf is een dorsmachine waarvoor natuurlijk ook een stalling gevonden moest worden en hiervoor werd een schuurtje gebouwd op de hoek van de Dijkgraaf en de Dickenesweg.

Oorspronkelijk werd de vereniging opgericht voor een periode van 29 jaar en 6 maanden. Dit is een truuk om de wettelijke regeling voor een vereniging te omzeilen. Verenigingen die voor een periode korter dan 30 jaar opgericht zijn werden door koninklijk besluit rechtspersoonlijkheid verleend. Oprichting voor langere tijd ging per wet, zodat men voor de gemakkelijkste weg gekozen heeft. Na de periode van 29 jaar kon eenvoudig de oprichtingsperiode verlengd worden.

Jaarvergadering

Zoals elke goede vereniging betaamt is er voor de leden elk jaar een jaarvergadering.

Enkele opmerkelijke gebeurtenissen zijn: In 1916 kunnen de prijzen voor het dorsen niet bepaald worden met het oog op de duurte van de benzine. Dit probleem is het jaar erop nog niet opgelost zodat er wordt besloten een contract aan te gaan

voor de periode van 3 jaar bij de firma "De Automaat" ³ voor de levering van benzine.

Er is blijkbaar zoveel werk te verrichten dat men in 1917 besluit om Bennekom op te delen in vier wijken, waarbij om beurten per wijk gedorst gaat worden.

In 1918 worden de arbeidsomstandigheden aangepast. De machinist en de insteeker moeten 's morgens om 8 uur en om 12 uur te eten worden gegeven en indien er drank gegeven wordt, mag men niet meer dan 2 borrels per dag schenken.

Het wordt zo druk met het dorsen dat in 1920 besloten wordt om een tweede dorsmachine aan te schaffen.

In 1921 wordt een tractor en in 1922 worden twee zelfbinders⁴ bij de firma Alberts⁵ aangekocht.

Er wordt in 1922 een voorstel tot aankoop van een grasmaaimachine en een korenmaaimachine achter een tractor met grote meerderheid verworpen!

In de komende jaren wordt er behoorlijk wat geïnvesteerd in materiaal en machines:

er wordt er een Ford tractor (1930), een dorsmachine en een binder en nog een tractor (1932), een traktorploeg (1934) en motor met een dorsmachine en binder (1935), een zaaimachine (1939), een dorsmachine met binder (1941), een graanmaaier-zelfbinder en een greppelploeg (1946) aangeschaft.

Blijkbaar voldeed het in 1915 gebouwde dorsmachineschuurtje niet meer aan de eisen zodat in 1940 werd besloten het bestaande dorsmachineschuurtje te vervangen door een nieuw geheel uit baksteen op te trekken schuur. Het huidige dorshokje stamt dus uit die periode.

De vereniging breidde flink uit door de aanschaf van diverse machines die niets met het eigenlijke doel van de vereniging, het dorsen, te maken hadden. Het bleef namelijk niet bij een dorsmachine en bijbehorende balenpers, maar in de loop der jaren kwamen er tractoren, hooibalenpers, ploeg, cultivator, eg, giertank en nog veel meer machines bij die de boeren eigenlijk elke keer maar een korte periode nodig hadden. En er kwam vast personeel zodat de boeren het werk in zijn geheel konden uitbesteden. Het dorshokje was inmiddels veel te klein geworden, zodat een klein stukje verderop aan de Dickenesweg een nieuwe schuur voor de werktuigen gebouwd werd.

Een tweede coöperatieve vereniging

In 1948/1949 heeft men zich goed laten voorlichten en is men weer naar de notaris gegaan; er werd naast de bestaande coöperatieve Dorschvereniging een nieuwe vereniging opgericht. Deze vereniging kreeg de naam de "Coöperatieve Vereniging tot Exploitatie van Landbouwwerktuigen te Bennekom". Deze

twee verenigingen hebben gebroederlijk naast elkaar bestaan totdat zij in 1954 samen zijn gegaan onder de volksnaam "Werktuigenvereniging".

De werktuigenvereniging heeft bestaan tot 2005. Toen heeft men besloten dat de vereniging een beter bestaan zou hebben in een andere vorm. De vereniging is overgegaan in particuliere handen en is thans werkzaam onder de naam V.O.F van Haren.

Hoe verging het de dorsmachine

In de notulen kunnen we lezen dat er diverse malen een nieuwe dorsmachine aangeschaft werd. Men ging met de tijd mee. De laatste aangeschafte dorsmachine is aangeschaft bij de firma Borga (Ter Borg & Mensinga) in Appingedam. Tegelijk met deze aankoop werd er een balenpers bij dezelfde firma gekocht. Dit was een zogenaamde paardenkop en ik kan uit ervaring spreken, deze maakte vreselijk zware strobalen. Deze combinatie heeft tot ongeveer halverwege de jaren zestig van de vorige eeuw dienst gedaan.

In de jaren zestig kwam de combine, die in Amerika al langer in gebruik was, in Nederland in opmars. Hier in de buurt had de firma van de Brink uit Wageningen⁶ de eerste combine. Voor het werk met de combine was eigenlijk maar één man nodig, de man op de combine. Het graan werd in een verrijdbare silo opgeslagen zodat de oogst van het hele perceel in een keer weggebracht kon

V.O.F. Van Haren

worden naar de boerenbond. De akkerbouwer hoefde alleen nog maar het stro van zijn akker te halen. Dit was een grote besparing op arbeidskracht.

Het dorshokje

Zo werd de dorsmachine overbodig en heeft deze nog een paar jaar mogen rusten in zijn vertrouwde schuurtje. In 1971 is de dorsmachine met bijbehorende balenpers van de hand gedaan, de dorsmachine is in de brand gestoken en het ijzerwerk uit de machine is naar een opkoper gegaan. Er is niets meer van over. Het dorshokje verloor zijn eigenlijke functie en werd alleen nog gebruikt voor de opslag van wat oude materialen en machines. Doordat het schuurtje niet meer van belang was voor de vereniging trad langzaam verval in. Het verfwerk werd niet meer bijgehouden, hier en daar verschoof een dakpan, een paar kapotte ruiten en er kwamen gaten in de deuren.

Rond 2002 kwamen een paar enthousiastelingen uit de buurt bij elkaar die het leuk vonden om een oud ambacht weer in ere te herstellen. De vereniging "De Dorshok" ontstond en ze kocht een dorsmachine. In 2005 was de Coöperatieve Werktuigenvereniging opgeheven en overgegaan in particuliere handen. Het dorshokje was door de werktuigenvereniging al jaren niet meer als zodanig in gebruik. Het kwam vrij en is toen voor

Het dorshokje in 1988, vóór de opknapbeurt

een symbolisch bedrag overgegaan naar de kersverse vereniging. Zo beschikte de vereniging over een stalling voor haar dorsmachine. Door wat subsidies kwam er geld vrij voor het wegwerken van het achterstallig onderhoud en ziet het gebouwtje er weer tiptop uit. Het gebouwtje doet weer dienst waarvoor het oorspronkelijk gebouwd is. Het is dus weer een echt dorshokje.

Mocht u langs het gebouwtje komen, neem eens de tijd om het nader te bekijken. Het gebouwtje is dan wel van een eenvoudige architectuur. Het heeft enkele minder opvallende details maar wel een paar bijzonder mooie dubbele opgeklampte deuren.

Het dorshokje is niet voor niets een gemeentelijk monument.

Opmerking:

De boeren ontdekten het grote voordeel van een coöperatieve vereniging. Zo ontstonden in Bennekom onder andere de Coöperatieve Zuivelinrichting De Hoop en de Coöperatieve Inkoopvereniging Landbouwbelang die in de volksmond de melkfabriek en de boerenbond werden genoemd.

Noten:

1. Een Listermotor is een merknaam. In die tijd maakte Lister stationaire machines. Dus een losse aandrijfmotor die niet zelfstandig kan rijden en geschikt is voor de aandrijving van machines.
2. Cafe Bothof, genoemd naar de uitbater heette eigenlijk Café Dorpszicht, en was waar nu het Chinees restaurant "China Garden" in gevestigd is. Het was tot 1972 in gebruik als café en had verschillende zalen die voor allerlei zaken gehuurd konden worden.
3. De Automaat, Maatschappij tot Detailverkoop van Petroleum en Benzine. Hieruit is later de Esso ontstaan. Deze maatschappij had op diverse plaatsten een depot, waaronder in Bennekom bij de firma Roelofsen aan de Brinkerweg.
4. Een zelfbinder is een maaimachine die het graan maait en daarna gelijk op schoven bind. Deze zelfbinder kan door paarden of door een tractor voortgetrokken worden. De vereniging De Dorschkast beschikt nog over zo'n machine.
5. Firma Alberts had zijn bedrijf aan de Bakkerstraat met het woonhuis aan de Veenderweg 12 in Bennekom. Van de werkplaats is nu nog een kort stukje over en is te vinden op de Bakkerstraat tussen de nummers 5 en 7.
6. Firma Van de Brink woonde aan de Hooge Steeg, vlak bij de huidige Droevendaalsesteeg in Wageningen. Door de uitbreidingen van de Landbouwinstituten moest ze verhuizen en ging naar de Grintweg 255 in Wageningen. Zoon Jan ging daar ook in witgoed handelen. Als u voor het bedrijf staat, de schuur rechts heeft een vreemde hoge deur, deze is gemaakt op de maten van de combine.

Bronnen:

www.archieval.nl

<https://www.ede.nl/fileadmin/monumentenregister/112.html>

www.dedorschkast.nl

www.wikipedia.org

Gesprek met Joop Adams, Gijs van Haren sr. en jr., Henk van Steenberg en Teunis van Steenberg.

Mijn dank gaat uit naar de medewerkers van het gemeentearchief Ede voor hun bereidwillig hulp.